

Avlshoppas ve og vel

Av Kari Hustad, NHS. Artikkelen har tidligere stått på trykk i Trav-og galoppnytt, og er gjengitt etter tillatelse fra redaksjonen.

Vårens vakreste eventyr igang. Føllene kommer til rundt om i landets staller, og det er like fantastisk å oppleve hver gang. Men det finnes en og annen fallgrube for oppdretteren. Vi har fått Målfrid Vatne til å hjelpe deg med å unngå noen av dem. Hun har fulgt livet på Menhammar Stuteri i Sverige gjennom flere år som ansvarlig veterinær. Små tips kan ofte være avgjørende for at hoppe og føll kommer greit gjennom det store øyeblikket: Føllingen.

- På meg virker det som om en del hoppeeiere mener at hoppa ordner fødselen selv, og at det ikke er nødvendig med noen menneskelig innblanding akkurat da. Jeg er veldig uenig i det. En hest føller såpass fort at det er viktig å være til stede og handle raskt. Riktig nok går det stort sett bra med de fleste føllinger, men de få prosentene der det går galt oppleves som en «hundreprosent» for den det gjelder. Folk bruker mye tid og penger på å få hoppa drektig og på å føre dem et helt år. Da burde det være i oppdretterens egen interesse å overvåke hoppa i den mest kritiske fasen, fastslår Målfrid Vatne.

Start høsten før

Undersøkelser viser at hoppene med et normalt hold eller hold noe over snittet er enklere å få drektige.

- Undervektige hopper har oftere lang brunst og slipper ikke egget, forteller Målfrid Vatne som etter flere år på Menhammar utenfor Stockholm, nå driver veterinærvirksomhet og avlsstasjon på Høylandet i Nord-Trøndelag.
- Her kan hopper som kommer rett fra løpsbanen uten noen ekstra kilo på kroppen ha et handicap. Samtidig finnes det løpshester som tar seg ved første forsøk, så dette er ikke riktig i absolutt alle tilfeller. Men ofte er det slik.
- En god del hopper klarer rett og slett ikke å spise så mye som de ønsker på slutten av drektighetstida fordi fosteret tar opp mye plass i buken. Da er det en stor fordel at de har noen reserver fra før, slik at de har en del å tære på. Det tar ofte tid å få opp holdet på en hest. Derfor bør man ta hensyn til dette på et tidlig tidspunkt, påpeker Vatne.

Proteiner viktig

Å gi detaljerte tips om hvordan ei avlshoppe skal føres, er det ikke plass til her. Målfrid Vatne mener utgangspunktet må være en grovfôranalyse. En prøve av høyet eller det man måtte gi av annet grovfôr sendes inn til laboratoriet Analycen i Moss som gir et lettfattelig svar på hvilken kvalitet grovfôret har.

- Kraftfôret til hoppa bør porsjoneres ut fra kvaliteten på grovfôret. Har man et godt grovfôr er det mye penger å spare ved at man da kan gi mindre kraftfôr. En hovedregel sier at avlshoppa skal ha bra med proteiner. Det er kroppens byggesteiner. Samtidig er det viktig å bruke øynene og vurdere hvordan hoppa ser ut i kroppen. Sunt bondevett, med andre ord, understreker Målfrid Vatne.

På nettet finnes flere fôringsprogram som er gratis å bruke. Sveriges Lantbruksuniversitet (SLU) har for eksempel en egen nettside om hest: www.hippocampus.se. Der kan man klikke seg fram til et gratis og enkelt fôrutregningsprogram. På disse sidene kan man også lese om fôring generelt. Det finnes også norskutviklede fôringsprogram som kan kjøpes, slik som for eksempel pc-horse.

Notér brunsten nå!

- Den som har ei tom hoppe og som planlegger bedekning til våren, kan allerede på seinvinteren notere seg når hoppa har brunst, råder Målfrid Vatne.

De fleste hopper har regelmessige brunstsykluser. Det er også en fordel å vite hvor lenge brunsten til hoppa varer. Da kan man lettere planlegge å få hoppa drektig når man ønsker at det skal skje! Å kjenne hoppa på dette punktet gjør det enklere å vite når man skal sende henne til avlsstasjonen for inseminering.

Fersk eller frossen sæd?

Målfrid Vatne mener hingsteholdere har alt å vinne på å være åpne omkring hingstenes sædkvalitet. Her er det nemlig enorme forskjeller ute og går - forskjeller som er greie å kjenne til for hoppeeierne. Det er ingen hemmelighet at en del avlshingster har betydelige problemer med å få hoppene drektige på grunn av dårlig sædkvalitet. Så internasjonal som i alle fall varmbloodstraveravlen er blitt, stilles det høye krav til sædkvaliteten når den både skal fryses og fraktes over lange avstander.

- Vi avler på prestasjonshester. Derfor er det for så vidt greit at vi til en viss grad bruker hingster med dårlig fertilitet. Jeg synes likevel at hoppeeierne har krav på ærlighet rundt dette, slik at de vet om en hingst kanskje ikke har de mest virile sædcellene på forhånd, mener Målfrid Vatne.

- Å redusere antall hopper er ofte veien å gå for avlshingster som har nedsatt sædkvalitet.

Lys og hormoner

Unghopper og hopper som bedekkes for første gang, må man ofte regne med å bruke et par forsøk på før hun blir drektig. Målfrid Vatnes erfaring er at hopper som går på utegang kommer i skikkelige brunster seinere på våren enn hopper som står inne på stall.

- For hopper som ikke har føll ved foten, er det også viktig å ikke starte bedekning for tidlig på våren. Da er de rett og slett ikke klare. Det er nemlig lyset som styrer hormonene hos hoppene, sier hun.

Fakta om drektighet

Tall fra varmbloodsoppdrettet i USA over en femårsperiode gir et visst bilde på forskjellen i drektighet mellom fersk og frossen sperma. Interessant er det å se at drektighetsprosenten ved inseminering med fersk sperma og naturlig bedekning er så godt som lik - over 90 prosent per sesong. Er den ferske spermaen transportert, går prosenten litt ned, men ikke mye. Med naturlig bedekning eller inseminering med fersk sperma blir 68 prosent av hoppene drektige ved første forsøk.

Når det gjelder bruk av frossen sperma, blir 70 prosent av disse hoppene drektige i løpet av sesongen. Per brunst ligger drektighetsprosenten derimot på 50. Ser man på alle hoppene under ett, blir mellom 65 og 70 prosent av hoppene drektige ved første inseminering, ifølge den amerikanske undersøkelsen.

- Det er med andre ord ikke unormalt at man ikke lykkes ved første forsøk, understreker Målfrid Vatne.

Variasjonen mellom hingstene er kjempestor - drektighetsprosenten varierer mellom 30 og 90.

- De enkleste hoppene å få drektige er de som er seks-sju år gamle og som har føll ved foten.

Generelt synker drektighetsevnen noe når hoppene har passert 15 år, opplyser Målfrid Vatne.

Stress og sykdom

Det er viktig å holde avlshopper adskilt fra andre hester både ute og inne. Dessuten skal man være oppmerksom på at løpshester kan bringe med seg smitte til stallen.

- Forkjølte hester bør man i størst mulig grad holde unna avlshoppene. Visse typer forkjølelse

kan være forårsaket av et herpesvirus som i verste fall fører til at hoppa aborterer. Målfrid Vatne anbefaler at avlshoppene går i egne luftegårder som ikke brukes av løpshester og unghester.

Stress er aldri bra for vordende mødre. Særlig utsatt for at hun kaster fosteret er hoppa mellom dag 20 og 40. En lang transport i den perioden kan innebære en risiko. Samme rutiner dag ut og dag inn er det beste.

Noen uker før forventet nedkomst vaskes boksen ned med vann og såpe og et desinfeksjonsmiddel som for eksempel Virkon S.

Pripne hopper

Den beste måten å finne ut om føllet snart er på vei, er å følge med på hoppas jur. Den slags fikling er derimot ikke alle hopper like glade for. Det skyldes som regel at de ikke er vant til det.

- Venn dem til å bli tatt på juret når de er løpshester - eller aller helst som føll. Sørg for å ha varme, rene hender. Det beste er å undersøke juret en time eller to etter at hoppa er tatt inn fra luftegård. På slutten av drektigheten, når hoppa har satt jur, kan man forsiktig klemme ut en dråpe melk. Den vil først være klar i konsistensen. Deretter blir den gul og seig, for så å bli grå. Når melka er hvit, er det på tide å gjøre seg klar. Førstegangshopper kan gjerne finne på å følle allerede en time etter at melken har skiftet farge fra grå til hvit. Innen et døgn har de aller fleste fått føll, sier Målfrid Vatne.

Å se etter to små vokspropper ytterst på juret, som signaliserer at den hvite melken har piplet ut og stivnet, er også et varsel. Men bare mellom 20 og 30 prosent av hoppene får slike propper, så det skal man ikke sitte og vente på, sier dyrlege Vatne.

Hestefødsel - en rask seanse

I de aller fleste tilfellene kommer føllet til verden uten noen som helst komplikasjoner. Fordelen med å være i nærheten når føllingen foregår, er at man kan hjelpe til dersom alt ikke er som det skal, sier Målfrid Vatne.

Stadiet der fødselsveiene åpner seg tar tre-fire timer. Noen er urolige i denne perioden, andre helt normale. Neste trinn er utdrivingsstadiet, der vannet går og fosterhinnen sprekker. Da starter pressveiene. Allerede etter fem minutter ser man som oftest krabatens frambein komme fram, og straks etter mulen.

- Det er nå det gjelder å være på vakt. Har det gått mer enn ti minutter med pressveier, og man ikke ser føllet, så er det noe feil. Da er det bare å finne fram varmt vann, såpe- og mobiltelefonen! De fleste har ikke dyrlege i nærheten, så de rekker ikke fram før det kan være for seint. Det

er likevel utrolig hvor mye man kan gjøre ved hjelp av telefon - særlig med en veterinær i den andre enden. Har man et lite «føllapotek» (se egen liste) stående klart, er mye gjort. Går fødselen tregt, kan det være så enkelt at et frambein ligger litt bøyd. Det kan man rette opp med veiledning over telefon, mener Målfrid Vatne, som også anbefaler at man har alliert seg med noen som kan assistere dersom føllingen ikke går som på skinner.

Dette føllet er kommet riktig ut av moren. Det er gunstig at bakbeina ligger igjen en stund i skjeden. Da sikrer man at navlestrengen ikke blir brutt. (Foto: Målfrid Vatne)

Når føllet vel er ute

Det er bra om bakbeina ligger igjen i skjeden i en ti minutters tid. Da sikrer man at navlestrengen ikke brytes av. Den sørger nemlig for å pumpe verdifullt blod til føllet. Når navlestrengen brister, kan den med fordel sprayes med klorhexidin. Man skal ikke ta i navlestumpen for der går kontakten direkte inn til føllets blodbaner. Navlen er den vanligste inngangsporten til infeksjoner som føllsyke og leddinfeksjoner.

Innen tre timer bør etterbyrden ha kommet ut. Med etterbyrden oppknyttet kan en liten luftetur med hoppa alene få fart på den. Daglige lufteturer uten føll på fem til ti minutter de første dagene er veldig bra for å få tømt og rensset livmoren. I denne lille stunden lærer føllet også å knytte seg til folk.

Råmelk avgjørende

Det er rett og slett livsviktig for føllet med nok råmelk det første døgnet. Innen én time bør man se til at føllet har fått i seg én til to desiliter råmelk. Tåteflaske kan være kjekt - da er man sikker på at den lille skrotten har fått i seg de verdifulle dråpene. Dyrlegen betyr at føllene suger av hjertens lyst selv om de får litt hjelp av flaske i begynnelsen. Føllets sugerefleks er fantastisk og fungerer fem minutter etter at det har kommet til verden.

Råmelka inneholder alt føllet trenger av forsvar mot alle ulumskheter - føllet kommer nemlig til verden uten antistoffer.

- Det er viktig å sjekke at juret er slapt når føllet har diet ferdig, da vet man at den lille faktisk har fått i seg melk, sier Målfrid Vatne.

Også moren er som oftest tørst etter anstrengelsene. Sørg for at hun har god tilgang til vann og grovfôr og at boksen blir reingjort når det hele er over. Rikelig med strø - halm er best - gjør at mor og barn har det bra. Når føllet har reist seg, dier bra, tarmbuket har gått og krabaten tisser normalt, kan man slippe ned skuldrene.

Første slag er vunnet - sannsynligheten er stor for at man sitter der med et friskt og nydelig tilskudd i stallen. Nyt øyeblikket!

